

לב להבין

הבנה ועיון במקרא על סדר פרשת השבוע

לב הדברים – ביאורי מקראות

והנה גם עד עתה ראו את יד ה' עליהם, אבל הניסים נעשו ביחס לכללות האומה ולא בזכותו של כל יחיד ויחיד. מה שנתחדש כאן הוא שכל אחד ואחד הגיע למעלה רוממה שכזו עד שהשיג והרגיש כיצד ה' הוא אלוקיו ונקרא שמו עליו, וכל זה עשה למענהו ובשבילו.

והנה זו מחייבת ג' דברים אלו – א. התנאה לפניו במצוות, שכתוצאה מכך מקיים האדם את המצוות לא מתוך חובה ועבדות, אלא מתוך שהוא עצמו חפץ בכך, ועל כן מוסיף בהידור ובחיוב המצווה ככל יכולתו. ב. אעשה לו נווה – שמכאן מקום להשראת השכינה בישראל – כמו שנאמר 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם' – בתוכו של כל אחד ואחד, כביכול. ג. ולמעלה מכל זו – הווה דומה לו, שמכאן הכרה זו מגיעה האדם למעלה כזו שכבר משתוקק להידמות לבוראו, במידות הטבתו שנגלה אליו.

ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא כי לא ידעו מן ידעו מה הוא ויאמרו משה אליהם הוא ה' אשר נתן יי לכם לאכלה: (טז, טז)

בפשטות משמע ש'מן' היא מילת שאלה – כי לא ידעו מן הוא, אבל יש לשאול – ממה שנאמר לאחר מכן 'ויראו בית ישראל את שמו מן', מדוע מילת תמיהה זו נקבעה כשמו.

וצריך לומר שהיא הנותנת – בתחילה לא ידעו מן הוא, שהרי לא היה דומה לשום מאכל שראו קודם לכן, ותמהו

ויט משה את ידו על הים ויולך יי את הים ברוח קדים עזה כל הלילה וישם את הים להרכה ויבקעו המים: (יד, כא)

המפרשים נתקשו מאוד – מדוע בתוך כל הנס הגדול הזה, היה צריך הקב"ה לבקוע את הים כביכול בדרך הטבע, על ידי שהולך רוח קדים כל הלילה.

והנה איתא בחז"ל – על הפסוק 'וישב הים לפנות בקר לאיתנו' אל תקרי 'לאיתנו' אלא 'לתנאו' – לתנאי שהתנה עימו בששת ימי בראשית. הוי אומר שבקריעת ים סוף נסוג הים למה שהיה קודם שנקבע מצבו לעולמים בימי הבריאה, ושינה את בריאתו כדי לעשות רצונו של מי שאמר והיה העולם.

וממילא נבין שרוח הקדים שמדבר עליה הפסוק, לא כאשר נראה הוא אותה רוח אלוקים אשר הייתה מרחפת על פני המים בטרם כל יציר נברא ומקיימת את העולם במאמרו, והיא אשר הופיעה גם כאן והסיגה את מי הים לאחר – כאותם הימים.

עזי וזמרת יה ויהי לי לישועה זה אלי ואנוהו אליהי אבי וארמוןה: (טו, ב)

חז"ל פירשו פסוק זה בג' דרכים – א. – התנאה לפניו במצוות. ב. ואעשה לו נווה – בית המקדש. ג. – הווה הוא – כביכול, מה הוא רחום וחנן אף אתה רחום וחנן. ויש להבין כיצד כל אלו נדרשות ממשמעות הפסוק.

איש אל אחיו מן הוא ומנין בא. אבל לאחר שנתברר להם שזהו לחם שמים, ואין יסוד קיומו בעולם הגשמי, אכן זהו שמו ותוארו הראוי לו ביותר – שכל הרואהו אומר 'מן הוא' – אחר שאין מוצאו מן העולם שלפנינו.

וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָכְלוּ אֶת הַמָּן אַרְבָּעִים שָׁנָה עַד בָּאָם אֶל אֶרֶץ נוֹשֶׁבֶת אֶת הַמָּן אָכְלוּ עַד בָּאָם אֶל קְצֵה אֶרֶץ כְּנָעַן: (טז, לז)

הביאור הפשוט בכפילות הדברים בפסוק הוא דמיירי כאן מצד ב' דברים – ראשית בא לתאר את אכילת בני ישראל וסיפוק מזונותיהם בימי המדבר – ועל זה אמר שאכלו את המן כל עוד היה בארץ לא זרועה וטרם באו לארץ נושבת. ומלבד זאת מתאר מעלתם של ישראל, שזכו לאכול המן – לחם אבירים – עד בואם אל קצה ארץ כנען.

והנה בגמ' (קידושין ל"ח, א) הקשו – "אי אפשר לומר עד בואם אל ארץ נושבת – שכבר נאמר אל קצה ארץ כנען, וא"א לומר אל קצה ארץ כנען – שהרי כבר נאמר עד בואם אל ארץ נושבת, הא כיצד? בשבעה באדר מת משה ופסק מן מלירד, והיו מסתפקין ממנו שבכליהם עד ששה עשר בניסן". ועי' רש"י שפי' שהגמ' הבינה ד' ארץ נושבת' היינו ארץ ישראל, ו'קצה ארץ כנען' היא עבר הירדן. ובראשונים הק' עליו מדוע הוצרך לשנות מפשטות הפסוק – ש'ארץ כנען' הכוונה לארץ ישראל ו'ארץ נושבת' היינו ארץ סיחון ועוג.

אבל לפי האמור יובן היטב משמעות הדברים, שכוונת הגמ' לומר שאחר מות משה כבר לא זכו לירידת המן משמים, אחר שבא רק בזכותו, ונמצא שכבר אינם ראויים להנהגת חביבות זו של ירידת המן, ורק מצד סיפוק צרכיהם עדיין היו מסתפקין ממנו שבכליהם – לקיים את הבטחת ה' לזונם בימי המדבר.

לב לדעת – ענין בפרשה

'ומלכותו ברצון קיבלו עליהם' – קריעת ים סוף כמבחן לנאמנות זרעו של אברהם

לאחר הגילוי הגדול שהיה ביציאת מצרים, נדמה כאילו נפלנו משמים ארצה – 'ויהי בשלח פרעה את העם' – וכי כך ראוי להיקרא יציאת צבאות השם מארץ מצרים, ומדוע זכה רשע זה שתיקרא היציאה על שמו. זאת ועוד – 'ולא נחם א'-להים דרך ארץ פלשתים כי קרוב הוא כי אמר א'-להים פן ינחם העם בראתם מלחמה וישבו מצרימה'. כל לומדי הפסוק לדורותיהם עומדים ותמהים, מה השתנה פתאום מכל האותות והמופתים שליוו אותם עד כה, ומדוע דווקא עכשיו התעורר החשש שמא ישובו בהם בראותם מלחמה. ויש להוסיף ולהבחין, שלראשונה מפרשיות יציאת מצרים – חזר הכתוב להשתמש בלשון 'אלוקים' ולא בשם הויה, והדבר אומר פרשני – מדוע באמת ירדה התגלות הנהגת ה' למדרגת גילוי נמוכה יותר – של מידת הדין.

הקדוש ברוך הוא משרטט תכנית הטעיה שתביא לסופו ההולם של פרעה ועמו 'דבר אל בני ישראל וישבו ויחננו לפני פי החירות בין מגדל ויין הים לפני פעל צפן נכחו תחננו על הים: ואמר פרעה לבני ישראל נבכים הם בארץ סגר עליהם המדבר' ואחר כן – 'והזקתי את לב פרעה וירדף אחריהם ואפקדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני יי'. ואם כן – מדוע כאשר פרעה הקריב טענו העם למשה – 'מבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר מה זאת עשית לנו להוציאנו ממצרים' הלא היה מדובר בתכנית קבועה וידועה מראש כאשר נאמר להם בתחילה, ומה באמת היה הבסיס לטענותם.

והאחרון הכביד – כאשר משה עומד להתפלל לפני השם מקבל תשובה משמים – 'מה תצעק אלי' – דבר אל בני ישראל ויסעו'. דברים אלו צריכים ביאור – ראשית עצם טענה זו, מה תצעק אלי, וכי איזו דרך ראוייה יותר מאשר להתפלל לפני ה' שיושיע את עמו אשר העלה מארץ מצרים. ושנית – 'דבר אל בני ישראל ויסעו' – משמע שנאמר לו שבמקום לזעוק אל ה', ידבר אל בני ישראל ויסעו, ומדוע אין לזה משמעות ישירה כישועת ה' שבאה מחמת תפילתו של משה.

אבל כאשר נתבונן על סדר הדברים נוכל להבין את משמעותם. משמע מהשתלשלות המאורעות (וכ"כ הרמב"ן) שמשנה נצטווה לאמר לבני ישראל רק את חלקו הראשון של דבר ה' - 'וישובו ויחנו מול פי החירות', אבל מה שנאמר אחר כך 'ואמר פרעה לבני ישראל', 'וחיזקתי את לב פרעה', 'ואיכבדה בפרעה', זהו נאמר רק למשה עצמו, ולא נצטווה להעביר זאת לבני ישראל.

נמצא איפה - שבני ישראל באמת ובתמים היו בטוחים שסגר עליהם המדבר, וכי נלכדו הם בידי בעל צפון ועומדים ליפול ביד מצרים. אבל משה עצמו ידע את פשר המאורעות. ובזה יובן טענת ה' עליו - 'מה תצעק אלי', אחר שכבר אתה נודעת לכך שהכול חלק מישועתם של ישראל. אבל כאן נצטרך להבין - ראשית, מה באמת סבר משה בעמדו להתפלל, ובכלל - מפני מה הסתיר הקב"ה מבני ישראל את כל העתיד להתרחש.

ידועים דברי חז"ל - שכאשר עמדו ישראל למרגלות ים סוף טענו המלאכים ואמרו לפני הקב"ה - הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, ומדוע אלו יזכו להינצל ואלו יטבעו בים. תשובתו של הקב"ה למלאכים ידועה פחות, אבל היא מופיעה בווהר הקדוש (תרומה קע, ב): **"וְאֵלֶּמְלָא דְּאַשְׁמַח קוּדְשָׁא בְּרִיָּה הוּא בְּזֻכּוֹת אַבְרָהָם, דְּאַקְדִּים בְּצַפְרָא לְמַעַבְד פְּקוּדָא דְּמֵאֲרִיָּה, וְרַעוּתָא דִּילֵיהּ, בְּדַכְתִּיב 'וַיִּשְׁכַּם אַבְרָהָם בְּבֶקֶר', כְּלָהוּ אֶתְאֲבִידוּ בְּיָמָא"** (- ואלמלא שהשגיח הקדוש ברוך הוא בזכות אברהם שהקדים בבקר לעשות מצות רבונו ורצונו, ככתוב **'וישכם אברהם בבקר'** - כלם היו אובדים בים).

על כל פנים אנו למדים, שבאמת היו כולם ראויים להיאבד, מפני שגם הם - כרודפיהם - המצרים, היו עובדי עבודה זרה ומגלי עריות ושופכי דמים. והזכות שעמדה בידם להנצל מטביעה בים סוף היא רק מה שהקדים אברהם אבינו והשכים בבוקר לעשות רצון ה' לעקוד את בנו. אבל עצם הדברים לכאורה תמוהים - שהרי כבר היה בידם את מצוות הפסח ומצוות המילה - ולמה לא עמדו להם לזכות להצילם בים סוף.

והנה למדו חז"ל מהפסוק **'וְאֶעֱבֹר עָלֶיךָ וְאֶרְאֶה מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדַמֶּיךָ וְאֶמַּר לָךְ בְּדַמֶּיךָ חַיִּי'** שבעת יציאת מצרים לא היה בידם שום זכות להיגאל - עד שנתן להם הקב"ה את דם הפסח ודם המילה - שהיו את כריתת הברית עם הקב"ה, ובזכותם זכו להיכנס תחת כנפי השכינה. וגם כאן יש לשאול שמקרא מפורש זה לכאורה מנוגד לדברי חז"ל בכמה מקומות - שבני ישראל זכו לגאולה בזכות שלא שינו שמם לבושם ולשונם - והרי לנו ג' זכויות שמחת נגאלו.

וכדי להבין את כל זה - נצטרך לשוב אל חייו ופועלו של אבי האומה - אברהם אבינו. אברהם אבינו היה הראשון שגילה את שם ה' בעולם - ועל כך נבחן בעשרה ניסיונות. מהות של הניסיונות לאברהם היו כדי לבחון את מידת האמון והאמונה במי שאמר והיה העולם. לאחר שהובטח לו מאת ה' **'ואעשה לגוי גדול ואברכך ואגדלה שמך'** - פעם אחר פעם היה נראה כאילו חלילה יש נסיגה מההבטחה הזו, ובזאת ייבחן - האם יוסיף לדבוק באמונתו התמימה בה' - שיביא לו את כל אשר הבטיחהו.

בשלשה מקומות בחייו של אברהם אבינו, הובטח בברית עולמים ובקבלת הארץ לו ולזרעו - ברית בין הבתרים, ברית המילה, ובעקידת יצחק, והמתבונן ימצא שחילוק מהותי יש בין ג' מעמדות אלו.

ברית בין הבתרים - נכרתה עמו כמענה לשאלתו של אברהם את הקב"ה - **'במה אדע כי אירשנה'**. לא מחמת שהיה קטן אמונה ח"ו, אלא כיוון שכל תפקידו היה לגלות את יד השם בעולם - שאל ממנו אות לכך שעתידיה להתקיים אותה ההבטחה. ועל כך נאמר - **'וכי האמין בה'** ויחשבה לו צדקה - על כך האמונה התמימה בהבטחת השם שיקיים כל מה שעתיד להביא עליו.

אבל ברית המילה הייתה דרגה מעבר לזה - **'התהלך לפני והיה תמים'**, שלא ירהר כלל אחר דרכיו ומידותיו של הקב"ה ולא יצפה למה שיביא עליו. וכנגד זה זכה הוא וזרעו לאות ברית קודש בברית הראשונה שהתקיימה על ידי מעמד שהוא כמעשה חד פעמי וחולף, אלא ברית שתהיה ל'אות' ולמצב קבע חתום בו ובזרעו אחריו. ובזכות זאת הובטחו בהנהגת ובהשגחת ה' עליהם בכל עת ועונה.

אבל הפעם השלישית הייתה בעקידת יצחק - שם נדרש אברהם אבינו לדרגה שהיא מעבר לכל זה - הוא בעצמו נדרש לקחת את בנו ולשחטו בידים - ובכך כביכול לוותר כל מה שהובטח ונאמר לו.

המבחן בעקידה היה לא רק בעצם מה שקיים אברהם את דבר בוראו, אלא דווקא - ב'וישכם אברהם בבוקר'. ובכך שלא זו בלבד שעשה דבר ה' בלא להרהר אחר מידותיו, אלא הוא עצמו מרצונו הידר להשכים ולהקדים למצוות בוראו - דבר שמוכיח מעבר לכל ספק את אמונתו התמימה שאין בכך כל סתירה לכל מה שעתיד להביא ה' עליו.

אותם המבחנים נדרשו לעבור גם בני ישראל ביציאתם ממצרים. ראשית - האם הם ראויים למה שהובטח בברית בין הבתרים - האם בכלל ראויים הם להיקרא עם אברהם. כל תכלית שיעבוד המצרים היה מכוון כנגד דבר זה - להפקיע ולמנוע מהם ליכות לשם 'עם'. ועל כך היה המבחן, בהיותם גרים ומעונים בארץ לא להם האם גם אז יצליחו לשמור על מהותם כבני אברהם יצחק ויעקב. ואכן - אחר שלא שינו שמם לכושם ולשונם, זכו שמהם ובהם תתקיים אותה ההבטחה מימי ברית בין הבתרים - 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול'.

אבל בכדי ששם ה' ייקרא עליהם, היו צריכים לעלות דרגה נוספת כדי להיות ראויים שייקחם ה' לו לעם. וביחס לכך - לא היה בידם שום זכות ומעשה מצווה, כמו שנאמר 'ואת ערום ועריה', ועל כן ניתן להם קרבן הפסח וקרבן המילה, שעל ידם כביכול נכנסו בברית עם מלך כל עולמים.

הדרגה השלישית שהיא תכרות את הקשר הנצחי שאינו תלוי בדבר, בין הקב"ה לעמו - הייתה קריעת ים סוף שהיה מקביל לעקידת יצחק. עד עתה הובטחו והראו באותות ובמופתים וכיד חזקה, אבל כאן היה נראה כאילו המאורעות מתנהלים כבדרכו של עולם. וכאן היה המבחן - האם ועד כמה הם נאמנים להשם בכל לבבם ונפשם.

בזכותו של אברהם אבינו ואבי האומה, אשר השכים לעשות רצון בוראו, ניתנה להם אותה ההזדמנות כאז - 'דבר אל בני ישראל ויסעו' - אל תוככי הים, ובזאת ייבחנו האם ממשיכים ללכת בדרכו.

משה רבינו לכשעצמו כבר קיבל תשובה לכל השאלות, אך בכל זאת, כדרכו וכתפקידו, הוא צועק ומתפלל אל ה' - שתתגלה ההנהגה על בני ישראל. אך התשובה שקיבל משמים היא - 'מה תצעק אלי' - לא עת זעקה ותפילה, כי אם - דבר אל בני ישראל וייסעו - אל תוככי לב הים. בלא שום הגיון הנראה לעין. ורק כך יזכו לישועת השם.

הדא הוא דכתיב - 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו'. עד עתה אמונתם הייתה אחר שראו את האותות והמופתים והיד החזקה. אבל עתה היה המבחן האמיתי - האמנם יילכו אחר הקב"ה אל הבלתי נודע. האם יבטחו בדברו ובישועתו גם כשאין נראה לעין כל אפשרות שהיא תתקיים. וכך זכו לומר שירה של 'זה א-לי ואנווהו', הכירו מעצמם את בוראם, הכרה שיסודה ממעשי אבות האומה - 'אלוקי אבי וארוממנהו'.

'לעתיד לבא באין אומות העולם לקטרג את ישראל, ואומרים לפני הקדוש ברוך הוא רבונו של עולם הללו עובדי עבודה זרה, והללו עובדי עבודה זרה, הללו מגלי עריות, והללו מגלי עריות, הללו שופכי דמים, והללו שופכי דמים, מפני מה הללו יורדין לגיהנם, והללו אין יורדין, וכי יש משא פנים לפניך, אמר להן הקדוש ברוך הוא אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו' (מדרש תהלים - שוחר טוב, פרק טו).

כי באותה העת נרקם קשר של אהבה שאינה תלויה בדבר - בין כל יהודי לאלוקיו - כמו שנאמר 'ומלכותו ברצון קיבלו עליהם'. מחד הקב"ה הצילם ללא שהיו ראויים לכך, ומאידך בני ישראל הלכו אחריו עוד לפני שראו כיצד השגחתו תבוא עליהם. ובכך נתייחדו זרעו של אברהם מכל אומות האדמה - אשר הם מוכנים לעבוד רק את מי שייטיב עימם בתמורה לכך. זר לא יבין זאת, ואף אם ייתן את כל הון ביתו כדי לרדת לעמקו של קשר זה, בוז יבוזו לו.

להערות והארות ולקבלת הגיליון ניתן לשלוח הודעה לכתובת: levleovin@gmail.com